

УДК 159.9

Юрій Васильович АЛЕКСАНДРОВ,

доцент кафедри соціології та психології

факультету № 6 (права та масових комунікацій)

Харківського національного університету внутрішніх справ,

кандидат психологічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ САМОСВІДОМОСТІ КУРСАНТІВ ВІЙСЬКОВОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Робота присвячена питанню самосвідомості курсантів військового вищого навчального закладу. Самосвідомість людини формується з дитинства і розвивається і формується під впливом взаємодії з соціумом. Вона включає в себе компоненти я-концепції, якісної та кількісної самооцінки особистості. Розкриті особливості самосвідомості студентів та курсантів військового вищого навчального закладу.

Сьогодні однією з головних завдань вищих військових навчальних закладів – це максимально наблизити навчання і виховання до потреб

часу, допомогти курсанту розкрити свої найкращі якості, щоб підготувати фахівця своєї справи який поєднував би в собі широку фундаментальну наукову підготовку з глибокими всебічними знаннями своєї військової спеціальності. Потрібно виховати та навчити майбутнього спеціаліста який би був переконаний у необхідності ефективного оволодіння професією, відповідально служив батьківщині та усвідомлював своє високе призначення. В цьому питанні не останню роль у досягненні поставлених цілей грає рішення проблеми розвитку професійної самосвідомості майбутніх офіцерів. Самосвідомість сприяє формуванню майбутнього офіцера.

У вітчизняній науці питанням розвитку «самосвідомості» приділяли увагу вчені Г. М. Андрєєва, Л. І. Божович, С. Д. Давидов, І. С. Кон, А. Г. Спіркін та інші, які відзначали «прикордонний» характер проблеми самосвідомості. Особливий інтерес представляють роботи військових психологів з даної проблематики. Наприклад, І. В. Біочинський, Г. А. Волковицький, В. М. Герасимов, П. А. Корчемний, Л. Г. Лаптев, В. Г. Михайлівський наголошували, що сучасна армія потребує сьогодні фахівців, здатних самостійно і компетентно приймати рішення, готових брати на себе відповідальність за прийняті рішення і їх здійснення, чітко визначаючи мету своєї діяльності, могли прогнозувати варіанти досягнення цілей, аналізувати хід і результати діяльності, аналізувати причини невдач, вміти долати труднощі. Все це неможливо без високого рівня сформованості професійної самосвідомості.

Вивчаючи проблему самосвідомості, А. Г. Спіркін дає наступне визначення: «Самосвідомість – це усвідомлення й оцінка людиною своїх дій, їх результатів, думок, почуттів, морального вигляду й інтересів, ідеалів і мотивів поведінки, цілісна оцінка самого себе і свого місця в житті. Самосвідомість – конститууюча ознака особистості, що формується, разом із становленням останньої» [1, с. 149].

У вітчизняній психологічній літературі «образ Я» розглядається і в функції мотивації і в функції організації дій суб'єкта, і як синонім самосвідомості (Л. І. Божович [2, с. 244], М. І. Лісіна [3, с. 49]), і як результат розвитку самосвідомості, і як його продукт (В. І. Юрченко [4, с. 119–123]).

Для позначення продукту самосвідомості і самопізнання нерідко використовують поняття «Я-концепція». До розмежування «Я-образу» і «Я-концепції» існує два підходи. Перший полягає у визначенні цих понять як синонімічних, другий же – у пошуку фіксованих розходжень. Так, А. В. Захарова розділяє «образ Я» і «Я-концепцію» за ступенем їх структурної організованості і стійкості, динамічності в часі. «Я-концепція» – константний компонент самосвідомості, що визначає

загальне відношення особистості до себе, її самопочуття, яка детермінує не тільки сприйняття нею різних сторін власної особистості, але і навколишнього світу» [5, с. 5–14].

Об'єктом дослідження виступає самосвідомість, предметом є складові самосвідомості курсантів, а мета – виявити специфіку складових самосвідомості курсантів військового ВНЗ.

В ході дослідження було використано такі методи емпіричного дослідження: методика «Хто Я?» (М. Кун, Т. Макпартленд; модифікація Т. В. Рум'янцевої); методика самооцінки особистості (С. А. Будассі); методика Особистісний диференціал; методика «Символ життєвого успіху».

У дослідженні приймали участь 60 курсантів та студентів Харківського університету повітряних сил імені І. Кожедуба. Першу групу склали курсанти 4 курсу, віком 21 рік, в кількості 30 осіб. У якості контрольної групи виступили студенти 4 курсу, віком 21 рік, в кількості 30 осіб.

Аналіз літератури показав, що у психологічній науці самосвідомість розглядається різними авторами, виходячи із різних підходів. Дані обставини свідчать про те, що самосвідомість як психологічний феномен залишається актуальним та важливим предметом для дослідження, так як самосвідомість впливає на розвиток особистості, на її орієнтації в соціумі, її цінності та інше. Самосвідомість – це, насамперед процес, за допомогою якого людина пізнає себе і ставиться до самої себе. Вона включає в себе я-концепцію, «образ я», самооцінку. Своєрідність професійного самоусвідомлення курсантів визначається тим, що включає в себе не тільки усвідомлення себе як суб'єкта навчально-професійної, але й майбутньої військово-професійної діяльності. Самопрезентації власного Я у курсантів військового ВНЗ та студентів мають певні відмінності. У курсантів менш вираженим є рефлексивне Я, вони менш схильні до сумнівів щодо себе та свого вибору, вони також, виявляють більшу схильність до полярних оцінок, дихотомічності мислення. У них більш вираженою є особистісна ідентичність. В порівнянні з курсантами група студентів виявляє домінування показника «Сумнівний тип», а отже ті студенти, які проявляють соціальну ідентифікацію, переживають особистісну кризу, або їм властива нерішучість як особистісна характеристика.

Курсанти мають більш адекватну самооцінку та проявляють свої вольові якості в більшій мірі, ніж студенти. Тобто під час виконання покладених на них завдань, група курсантів зможе адекватно оцінити себе, проявити вольові якості, та об'єктивно підійти до вирішення поставлених завдань. Курсанти проявляють впевненість в собі,

адекватність, цілеспрямованість, терпіння, та витримку, що може свідчити про їх готовність успішно виконувати свої військові обов'язки та розвиватись в професійному напрямку. Показники групи студентів свідчать про проявлення недиференційованої самооцінки яка за своїми показниками співпадає з показником невпевненості в собі або кризи особистості на даному етапі розвитку, недеференційована самооцінка впливає на емоційне відношення особистості до самої себе. Група студентів знаходиться на переломному етапі свого внутрішньо-особистісного розвитку.

У той же час у курсантів визначено нижчі показники за шкалою «Оцінка», що відбиває меншу схильність усвідомлювати себе як носія позитивних, соціально бажаних якостей особистості. Курсанти мають більш чіткі та продуктивні уявлення щодо професійного зростання. Уявлення себе в тій чи іншій професійній діяльності впливає на вибір та ефективність професійної діяльності особистості, тобто включення курсантів у реальну професійну діяльність актуалізує представлення про себе в професійній діяльності. Це підтверджує необхідність створення практичних умов під час навчання, спрямованих на краще розуміння та уявлення майбутньої професійної діяльності, за яких як курсанти, так і студенти, зможуть чітко співставити вимоги, які висуває певна професія зі своїми знаннями, уміннями, навичками, уподобаннями, та схильностями до професійної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Спиркин А. Г. Сознание и самосознание / А. Г. Спиркин. – М. : Политиздат, 1972. – 471с.
2. Божович Л. И. Проблемы формирования личности : избр. психол. тр. / Л. И. Божович ; под ред. Д. И. Фельдштейна. – Москва ; Воронеж : Ин-т практ. психологии, 1995. – 375с.
3. Лисина М. И. Проблема онтогенеза общения : [монография] / М. И. Лисина : НИИ общ. и пед. психологии Акад. пед. наук СССР. – М. : Педагогика, 1986. – 144 с.
4. Юрченко В. Вплив взаємин між студентами і викладачами на «Я-концепцію» майбутнього вчителя / В. Юрченко // Освіта і управління. – 1997. – Т. 1, № 1. – С. 119–123.
5. Захарова А. В. Структурно-динамическая модель самооценки / А. В. Захарова // Вопросы психологии. – 1989. – № 1. – С. 5–14.

Одержано 07.03.2016